

Ehl-i sünnet ve Havâric'den hiçbirisi filozoflara başvurmamış, kendi görüşlerinin doğruluğunu onlara onaylatmamış ve yöntemleriyle de ilgilenmemiştir. Allah'ın kitabında ve peygamberinin sünnetinde olmayan bir şeyi onlarda aramamıştır. Meselâ fakihler İslâm'ın ilk asrından günümüze kadar helâl ve haram konusunda ihtilâf etmişlerdir, fakat filozoflardan destek aldıkları görülmemiştir. O halde dinin yanında felsefenin sözü bile olmaz, vahiyle inen şey karşısında gelip geçici düşünce işe yaramaz. Sonuç olarak peygamber filozofun üstünde, filozof ise peygamberlik düzeyinin altındadır. Filozofa düşen görev peygambere uymaktır; ama peygamberin filozofa tâbi olma zorunluluğu yoktur. Çünkü peygamber gönderilen, filozof ise kendisine peygamber gönderilen durumundadır. Eğer akıl yeterli olsaydı vahiy yararsız ve gereksiz hale gelirdi. Ayrıca herkeste akıl bulunmakla birlikte aynı düzeyde değildir. Bu sebeple dinin birleştirici, uzlaştırıcı, karşılıksız sevgi, saygı, özveri ve samimiyeti aklın ürünü olan felsefede görülmemektedir. Din ilâhî, felsefe beşerîdir, yani biri vahye, diğeri akla dayanmaktadır. Vahye dayanan güven ve huzur vericidir, akla dayanan ise şüphe üretmekte ve sıkıntı vermektedir. Felsefe beşerî bir yetkinlik olmakla birlikte ilâhî kemale muhtaçtır. Neticede Sicistânî'ye göre din haklı, felsefe de vazgeçilmez bir gerçekliktir. Bu iki alanı ortak bir noktada birleştirmeye veya uzlaştırmaya çalışmak boş yere çaba sarfetmektir. Şu halde dini din olarak, felsefeyi de felsefe olarak ele alıp kendi alanları içinde değerlendirmek gerekir (a.g.e., II, 6-23). Sicistânî'nin hareket, sü-kûn, zaman ve dehr gibi tabiat felsefesi konularına ilişkin görüşleri Aristo'nun Yeni Eflâtuncu şârihlerinin yaklaşımlarını yansıtır niteliktedir. Ayrıca filozof astroloji ve kehanete inanmakla birlikte bunların hiçbir şekilde nübüvvetle karıştırılmaması gerektiğine dikkat çeker ve nübüvvetin akla kılavuz olan, ruha huzur veren, insan karakterini güzelleştiren, düzeni ve barışı sağlayan, âlemlere nur, insanlık için bir rahmet olduğunu söyler (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Mukâbesât*, s. 173-179).

Eserleri. 1. *Müntehabü Şivânî'l-hikme*. Sicistânî'nin kaybolan *Şivânü'l-hikme* adlı eserinden Ömer b. Sehlân es-Sâvî'nin ihtisar ettiği *Muhtaşaru Şivânî'l-hikme* ile (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3222) söz konusu kitaptan yapılan ve daha hacimli olan seçmelerden ibarettir. Bu seçmeler Süleymaniye (Beşir Ağa, nr. 944; Murad Molla, nr. 1431) ve Köprülü (nr. 902)

kütüphanelerinde bulunmaktadır. Muhtevası itibarıyla kitap iki kısma ayrılır. İlk kısım tıp tarihi, ikinci kısım felsefe tarihiyle ilgilidir. İkinci kısım da Yunan ve İslâm dönemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eserin içinde "Ebû Süleyman es-Sicistânî" başlığını taşıyan bir bölüm mevcut olup bunun *Şivânü'l-hikme*'den seçme yapanlar tarafından ilâve edildiğinde şüphe yoktur. Kitapta bir dereceye kadar Huneyn b. İshak'ın *Nevâdirü'l-felâsife*'sinin tesiri görülüyorsa da ondan daha hacimlidir. Ayrıca Porphyrios'un *Kitâbü Ahbârî'l-felâsife*'sinin etkisinden söz edilmektedir (*Müntehabü Şivânî'l-hikme*, s. 73). Sicistânî de, Helenistik dönemden gelen, bir hekim veya filozofun sistemini anlatmak yerine onun düşüncelerini basitleştirerek özlü ve hikmetli sözler şeklinde nakletme yönündeki yaygın anlayışa uygun bir yöntem uygulamıştır. Eserin biri Abdurrahman Bedevî (Tahran 1974), diğeri Douglas Morton Dunlop (The Hague 1979) tarafından hazırlanan iki neşri vardır. 2. *Maqâle fi en-ne'l-ecrâme'l-'ulviyye zevâtü enfûsin nâtika* (*Müntehabü Şivânî'l-hikme* içinde, Tahran 1974, s. 367-371). 3. *Maqâle fi'l-muḥarriki'l-evvel*. Aristo felsefesinde varlığın ilk prensibi, ilk hareket ettiricisi olarak adlandırılan varlığın mahiyeti hakkındadır (*Müntehabü Şivânî'l-hikme* içinde, Tahran 1974, s. 371-376). 4. *Maqâle fi'l-kemâli'l-hâş bi-nev'î'l-insân*. Büveyhî Veziri Adudüddöyle'ye takdim edilen risâlede insana has üstün niteliklerin, özellikle devlet adamında bulunması gereken erdemlerin o zamanda adı geçen vezirde toplandığı anlatılmaktadır (*Müntehabü Şivânî'l-hikme* içinde, Tahran 1974, s. 372-386). 5. *Risâle fi's-siyâse*. Sicistânî'nin meclisinde bulunanlar siyaset üzerine konuşmasını dinleyince ondan bu konuda bir eser yazmasını istemişler, o da daha önce siyasetle ilgili bir eser kaleme aldığını ve Cürcân Emîri Kâbûs b. Veşmgîr'e gönderdiğini söylemiştir (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ'*, III, 117). 6. *Kelâm fi'l-manṭık*. 7. *Mesâ'il sü'ile 'anhâ ve cevâbâtühû lehâ*. 8. *Te'âlîk hikemiyye ve mûlah ve'n-nevâdir* (İbn Ebû Usaybia, s. 428). 9. *Risâle fi iktisâşî ṭurukî'l-fezâ'il* (*Tetîmmetü Şivânî'l-hikme* içinde, Süleymaniye Ktp., nr. 3222). 10. *Risâle fi vaşfi'l-vezîr Ebû 'Abdillâh el-'Âriz* (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ'*, I, 29). 11. *Maqâle fi merâtibi kuve'l-insân ve keyfiyyeti'l-inzârât* (İbnü'n-Nedîm, s. 322).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Süleyman es-Sicistânî, *Müntehabü Şivânî'l-hikme* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Tahran 1974, s. 73, 311, 315-320, 382, ayrıca bk. neşre-

denin girişi, s. 5-25; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teced-düd), s. 322; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Mukâbesât* (nşr. M. Tefvîk Hüseyin), Beyrut 1989, s. 89-91, 108-110, 167, 169-170, 173-179, 188, 253, 257, 265, 266; a.mlf., *el-İmtâ' ve'l-mu'âneze* (nşr. Ahmed Emîn – Ahmed ez-Zeyn), Beyrut 1373/1953, I, 19, 29, 30-31, 33, 42, 130, 201-205; II, 6-23; III, 110-112, 116-120, 188-189, 313-314; Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîḫü ḥükemâ'i'l-İslâm* (nşr. M. Kürd Ali), Dimaşk 1946, s. 6, 10, 14; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 282, 283; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 427-428; Mirza Muhammed Han Kazvîni, *Şerh-i Hâl-i Ebû Süleymân Mantıkî Sicistânî*, Chalon-Sur-Saone 1352/1933, s. 24-25; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 60; T. J. de Boer, *İslâm'da Felsefe Tarihi* (trc. Yaşar Kutluay), Ankara 1960, s. 157; J. L. Kraemer, *Philosophy in the Renaissance of Islam: Abu Sulaymân al Sijistânî and His Circle*, Leiden 1986; I. R. Netton, *Al-Fârâbî and His School*, London-New York 1992; İsmail Taş, *Ebû Süleyman es-Sicistânî ve Felsefesi*, Konya 2006; Fahmi Ja-daane, "La philosophie de Sijistânî", *St.I*, XXXIII (1971), s. 67-95; Wadad al-Qadî, "Kitâb Siwân al-Hikma", *Isl.*, LVIII (1981), s. 87-124; H. Daiber, "Der Siwân al-Hikma und Abû Sulaimân al-Mantikî as-Sigistânî in der Forschung", *Arabica*, XXXI, Leiden 1984, s. 36-47; Şerefeddin Horasânî, "Ebû Süleymân Sicistânî", *DMBİ*, V, 565-570; Mahmut Kaya, "Ebû Hayyân et-Tevhîdî", *DİA*, X, 154-157.

MAHMET KAYA

SİCİSTÂNÎ, Ebû Ya'kûb

(bk. EBÜ YA'KÛB es-SİCİSTÂNÎ).

SİCİSTÂNÎ, Muhammed b. Uzeyz

(محمد بن عزيز السجستاني)

Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) el-Uzeyzî es-Sicistânî (ö. 330/941)

Ğaribü'l-Kur'ân adlı

eseriyle tanınan tefsir âlimi.

III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısında Bağdat'ta doğdu. Sicistânî nisbesine bakılarak aslen Sicistanlı olduğu ileri sürülebilir. Babasının adının Uzeyz mi yoksa Uzeyr mi olduğu hususu tartışmalıdır. Kaynaklar, Sicistânî'nin hocası olarak sadece Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî'yi zikretmekte olup Osman b. Ahmed el-Vezzân, Abdullah b. Hasnûn el-Mukrî, İbn Battâ el-Ukberî, Ahmed b. Ubeyd b. Nâsih ve diğerleri Sicistânî'nin *Ğaribü'l-Kur'ân*'ını kendisinden rivayet eden talebeleri arasında yer alır. Sicistânî Bağdat'ta vefat etti. Kaynaklarda edip, mütedeyyin, sâlih gibi sıfatlarla nitelenen Sicistânî'nin *Ğaribü'l-Kur'ân* adlı eserinin bazı yazma nüshalarında Hz. Ali'nin isminden sonra "aleyhisselâm" ibaresinin bulunmasından hareketle onun Şii olduğu ileri sürülmüşse de bu ibarenin sadece eserin

bazı yazmalarında bulunduğu, dolayısıyla kâtibinin Şifî olabileceği ve kitabın muhtevasında müellifin Şiîliğini gösteren başka bir delile rastlanmadığı göz önünde bulundurularak bu iddia reddedilmiştir (Feilchenfeld, s. 15-16).

Sicistânî'nin bilinen tek eseri olan *Ğarîbû'l-Kur'ân* (*Nüzhetü'l-kulûb* [*Nüzhetü'l-mekrûb*] *fi tefsiri ğarîbi'l-Kur'ân, et-Tibyân fi tefsiri ğarîbi'l-Kur'ân*) üzerinde uzun yıllar çalıştığı anlaşılmaktadır. Çağdaşı ve arkadaşı İbn Hâleveyh'in belirttiğine göre Sicistânî ömrü boyunca bu eserle uğraşmış, hizmetinde bulunduğu hocası İbnü'l-Enbârî'ye tavsihe ettirmiş, İbnü'l-Enbârî de esere bazı ilâvelerde bulunmuştur (İbn Hayr, s. 63). Dârekutnî'ye göre de Sicistânî, *Ğaribû'l-Kur'ân*'ını tasnif için on beş yıl uğraşmış, eseri İbnü'l-Enbârî'ye okumuş, o da bazı yerlerini düzeltmiştir (Safedî, IV, 95). Fuat Sezgin, büyük şöhrete sahip olmakla birlikte bu eserin gerçekte Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *Mecâzû'l-Kur'ân* adlı kitabından metotsuz biçimde yapılan bir özet olduğunu, bu kitabın kıymetini farkedenden Sicistânî'nin ondan seçtiği malzemeyi alfabetik olarak düzenlemek suretiyle kullanımını kolaylaştırdığını ileri sürmektedir (GAS, I, 43). Eseri neşreden Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî ise bu iddiayı mübalağalı bulur ve *Mecâzû'l-Kur'ân* eserin en önemli kaynaklarından olmakla birlikte Sicistânî'nin Ali b. Hamza el-Kisâî, Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ ve

İbn Kuteybe gibi birçok âlimden nakillerde bulunduğunu, hatta en fazla naklin İbn Kuteybe'den olduğunu, ayrıca onun bazı yerlerde Ebû Ubeyde'ninkine aykırı görüşleri tercih ettiğini belirtir (bk. *Nüzhetü'l-kulûb*, neşredenin girişi, s. 29, 33-34; Sezgin'in iddiasına yönelik benzer bir eleştirisi için bk. *Ğaribû'l-Kur'ân*, neşredenin girişi, s. 19-20). *Ğaribû'l-Kur'ân* türü eserler IV. (X.) yüzyıla kadar mushaf sırasına göre tasnif edilmişken Sicistânî bu yüzyılın başlarında bir yenilik olarak ğarîb kelimeleri alfabetik tertibe koymuş, kolayca ezberlenip kavranabilmesi için bir sıraya göre dizmiştir. Alfabetik tasnifde kelimelerin kökleri değil Kur'an'da geçen şekilleri dikkate alınmış, harflerine ve hareketlerine göre (sırasıyla meftuh, mazmum ve meksûr olanlar) tertip edilmiş, ikinci ve üçüncü harfler dikkate alınmamıştır. Lâ-m-ı ta'rif ve atıf harflerine de itibar edilmemiş, aynı harf ve harekeyle başlayan kelimelerin kendi içindeki sıralamasında mushaf tertibi esas alınmıştır. Ancak bu kurallara uyulmayan yerler de vardır. Kur'an-ı Kerim'den çokça şahid getirmesi, kıraat farklılıklarının mânaya etkisiyle ilgilenmesi, hadisler, Arap şiiri, sahâbe ve tâbiîn sözleriyle istişhâda bulunması, ğarîb kelimeleri izahla yetinmeyip Kur'an'daki bazı edatları açıklaması, gerektiğinde Arap dilcilerinin görüşlerine başvurması gibi hususlar eseri seçkin kılan özellikler arasında sayılır. Eser İbnü'l-Murahhal tarafından *Naẓmü Ğarî-*

bî'l-Kur'ân adıyla manzum hale getirilmiştir. Çeşitli baskıları bulunan kitap (Kahire 1295, 1307, 1325, 1326; Hıms 1342), Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, Ahmed Abdülkâdir Salâhiyye ve Muhammed Edîb Abdülvâhid Cemrân'ın tahkikleriyle neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî, *Nüzhetü'l-kulûb fi tefsiri ğarîbi'l-Kur'ân*'i'l-aziz (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1410/1990, neşredenin girişi, s. 9-47; a.mlf., *Ğaribû'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Abdülkâdir Salâhiyye), Dimaşk 1993, neşredenin girişi, s. 9-85; a.mlf., *Ğaribû'l-Kur'ân* (nşr. M. Edîb Abdülvâhid Cemrân), [baskı yeri yok] 1416/1995 (Dâru Kuteybe), neşredenin girişi, s. 7-32; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, VII, 5; Sem'ânî, *el-En-sâb*, VIII, 445; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 61-64; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ* (nşr. İbrâhim es-Sâmerîrâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 231-232; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 135; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, XV, 216; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 95; İbn Hacer, *Tebşîrû'l-müntebih*, III, 948-950; Sü-yûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, I, 171; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1140, 1207, 1945; J. Feilchenfeld, *Ein einleitender Beitrag zum ğarib-al-kur'ân nebst einer Probe aus dem Lexikon des Segestâni*, Wien 1892, s. 7-18; Sezgin, *GAS*, I, 43.

İSMAİL CERRAHOĞLU

SİCZİ, Ebû Nasr

(bk. EBÜ NASR es-SİCZİ).

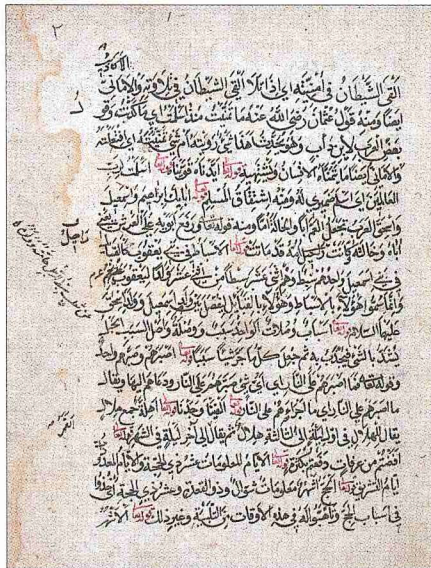
SİCZİ, Ebû Saîd

(أبو سعيد السجزي)

Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed
b. Abdilcelîl es-Siczî
(ö. 415/1024)

Matematikçi ve astronom.

Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî'nin *Ğaribû'l-Kur'ân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 107)

X. yüzyılın ortalarına doğru Sicistan'da doğdu. Henüz onlu yaşlarında iken İskenderiyeli Pappus'tan çeviriler yaptığı ve 358 (969) yılında önce kesenler teoreminin delilleri üzerine bir risâle yazdığı bilinmektedir. 969'da Şiraz sarayına girdi, o yıl Abdurrahman es-Süfî'nin dönence gözlemlerine katıldı ve sarayda Ebû'l-Vefâ el-Bûzcânî, Veycen Kûhî ve Nazîf b. Yûmn gibi önemli astronomlarla tanıştı. *el-Medhal ilâ 'ilmi'l-hendese* adlı eserinde Sicistan'da bir planetaryum inşa ettiğini söyler. Muhtemelen aynı yıllarda Hermes, Batlamyus ve Dorotheus'un eserleriyle kendi zamanının eserlerini temel alarak ve şahsî yorumlarını da ekleyerek bir astrolojik tablo hazırlamış, sonraki dönemlerde bazı astrologlar onun bu tablosundan alıntı yapmıştır.